

**ADEKWATNY ZWIĄZEK PRZYCZYNOWY JAKO PRZESŁANKA POWSTANIA
ODPOWIEDZIALNOŚCI ODSZKODOWAWCZEJ (ART. 361 § 1 K.C.) – PRZEGLĄD ORZECZNICTWA**

Cywilnoprawna konstrukcja związku przyczynowego zawarta została w art. 361 § 1 Kodeksu cywilnego (dalej jako k.c.). Zgodnie z powołanym przepisem „*Zobowiązany do odszkodowania ponosi odpowiedzialność tylko za normalne następstwa działania lub zaniechania, z którego szkoda wynikła*”. Reguła wyrażona w tym przepisie znajduje zastosowanie zarówno w reżimie odpowiedzialności deliktowej (art. 415 k.c.), jak i odpowiedzialności kontraktowej (art. 471 k.c.).

W treści art. 361 k.c. możemy wyodrębnić trzy przesłanki powstania obowiązku odszkodowawczego. Ich łączne wystąpienie powoduje, że dłużnik (sprawca szkody) jest zobowiązany do świadczenia odszkodowawczego względem wierzyciela (poszkodowanego). Wyróżniamy następujące przesłanki: 1) miało miejsce zdarzenie, z którym przepisy łączą odpowiedzialność danej osoby 2) powstała szkoda 3) istniał adekwatny związek przyczynowy między rzeczonym zdarzeniem a szkodą.

W celu ustalenia związku adekwatnego między danym zdarzeniem a szkodą stosuje się zazwyczaj dwustopniowy test. W pierwszej kolejności podlega sprawdzeniu, czy zdarzenie, rozważane jako przyczyna szkody, jest powiązane ze szkodą związkiem opartym na warunku koniecznym – to znaczy, że bez danego zdarzenia szkoda w ogóle nie wystąpiłaby. Pozytywny wynik tego testu umożliwia przeprowadzenie kolejnej czynności - ustalenia, czy szkoda jest normalnym następstwem określonego zdarzenia.

Zagadnieniem spornym w piśmiennictwie jest tak zwana „*causa superveniens*”, zwana też przyczyną wyprzedzającą. Obejmuje ona takie przypadki, w których można przyjąć, że dana szkoda i tak powstałaby z innej przyczyny niż zdarzenie, które ją faktycznie wyrządziło, np. zburzenie domu, który został wcześniej przeznaczony do rozbioru. Konstrukcja ta powoduje rozbieżności w doktrynie i orzecznictwie i w związku z tym należy podchodzić do jej stosowania ze szczególną ostrożnością.

Poszukiwanie adekwatnego związku przyczynowego między danym wydarzeniem a zaistniałą szkodą posiada doniosłe znaczenie praktyczne. Poniżej prezentujemy przegląd ciekawych też orzecznich Sądu Najwyższego, dotyczących właśnie istoty adekwatnego związku przyczynowego jako koniecznej przesłanki powstania odpowiedzialności odszkodowawczej.

- **II PK 239/13 (z dnia 10 lipca 2014 r.):** Ustalenie, że poszkodowany przyczynił się do powstania szkody, nie jest równoznaczne z przyjęciem, iż szkoda wykracza poza granice normalnych następstw działania lub zaniechania sprawcy czynu niedozwolonego, gdyż art. 362 k.c. nie jest odwróceniem normy art. 361 § 1 k.c. [...] Uznanie przyczynienia się za kategorię obiektywną oznacza, że nie należą do jej treści elementy podmiotowe. Dotyczy to zarówno czynników subiektywnych po stronie poszkodowanego (wina lub brak winy, a nawet nieprawidłowość niezawiniona), jak i po stronie odpowiedzialnego za szkodę (wina albo brak winy i odpowiedzialność na zasadzie ryzyka lub słuszności).
- **I CSK 344/13 (z dnia 9 maja 2014 r.):** Jeżeli jednak mamy do czynienia z zaniechaniem powinnego działania, test sine qua non zakłada odpowiedź na pytanie czy gdyby działanie to nastąpiło, poszkodowany doznałby uszczerbku w swoich dobrach prawnie chronionych. Odpowiedź negatywna wyklucza odpowiedzialność odszkodowawczą ze względu na brak związku przyczynowego, a odpowiedź pozytywna przesądza o uznaniu tego

- zaniechania za przyczynę warunkującą naruszenie dóbr poszkodowanego i otwiera następny etap badań, to jest czy naruszenie dóbr poszkodowanego stanowiło normalne następstwo tego zaniechania.
- **II CSK 657/12 (z dnia 20 września 2013 r.):** Nawet ewentualna pomoc w ukryciu śladów wyrządzenia szkody uzależnia odpowiedzialność pomocnika od istnienia normalnego związku przyczynowego między jego działaniem a powstaniem szkody [...] Pomocnictwo polega zatem na umożliwieniu lub ułatwieniu innej osobie wyrządzenia szkody, także np. przez wsparcie koncepcyjne (tzw. pomocnictwo intelektualne), co oznacza jednak pomoc w wyrządzeniu szkody, którą nie jest już ułatwianie ukrycia szkody wcześniej już wyrządzonej przez bezpośredniego sprawcę.
  - **I CSK 665/11 (z dnia 4 października 2012 r.):** Dla oceny istnienia związku przyczynowego, jako kategorii obiektywnej, nie ma [...] znaczenia, z jakich powodów osoba poszkodowana wskazała jako przyczynę szkody określone zdarzenie, a nie zdarzenie inne, które pozostawało w ciągu przyczyn lub stanowiło współprzyczynę szkody. Okoliczności te mogą być ewentualnie rozważane przy ocenie roszczenia odszkodowawczego na podstawie zasad ogólnych, natomiast przy ustalaniu związku przyczynowego jako jednej z przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej decydujące znaczenie ma to, czy i jaką szkodę spowodowało bezprawne zdarzenie wskazane przez powoda jako podstawa faktyczna tego roszczenia
  - **I CSK 27/12 (z dnia 6 września 2012 r.):** [...] gdy pewne zdarzenie stworzyło warunki powstania innych zdarzeń, z których dopiero ostatnie stało się bezpośrednią przyczyną szkody, odpowiedzialność cywilną może determinować tylko taki związek wielocłonowy, w którym pomiędzy poszczególnymi ogniwami zachodzi zależność przyczynowa, we wskazanym wyżej rozumieniu i każde ogniwo tego związku z osobna podlega ocenie z punktu widzenia kauzalności. [...] Ani współprzyczyna szkody ani przyczyna konkurencyjna w realnym wielocłonowym związku przyczynowym nie zwalnia od odpowiedzialności odszkodowawczej sprawcy (pierwotnego) zdarzenia szkodzącego, z którym związane jest dochodzone roszczenie.
  - **III CSK 351/10 (z dnia 20 października 2011 r.):** Normalnymi następstwami zdarzenia, z którego wynika szkoda, są następstwa, jakie tego rodzaju zdarzenie jest w ogóle w stanie wywołać i w zwyczajnym biegu rzeczy, a nie tylko na skutek szczególnego zbiegu okoliczności, który z reguły je wywołuje. Natomiast anormalne jest następstwo, gdy doszło do niego z powodu zdarzenia niezwykłego, nienormalnego, niemieszczącego się w granicach doświadczenia życiowego, na skutek nadzwyczajnego zbiegu okoliczności, którego przeciętnie nie bierze się w rachubę. Nie wyłącza normalności w rozumieniu art. 361 § 1 k.c. okoliczność, że mimo identycznych warunków zdarzenia określone następstwo nie zawsze występuje, ani też jego statystyczna rzadkość. Sformułowanie "normalne następstwo" nie musi oznaczać skutku koniecznego.
  - **I CSK 475/10 (z dnia 6 kwietnia 2011 r.):** Istota regulacji art. 361 § 1 k.c. pozwala na przyjęcie odpowiedzialności sprawcy szkody na podstawie art. 417 k.c. tylko za typowe, a więc normalne skutki jego bezprawnych zachowań, a nie za wszelkie możliwe ich następstwa. Anormalne jest następstwo, gdy do niego doszło tylko skutek nadzwyczajnego zbiegu okoliczności, którego przeciętnie nikt nie bierze pod uwagę [...] np. ustrojowej predyspozycji do nienormalnej reakcji na bodźce zewnętrzne. Rozstrój zdrowia psychicznego pracownika nie jest normalnym następstwem niesłusznego zwolnienia z pracy lub wydania krzywdzącej go opinii [...] wskazywany przez powoda rozstrój zdrowia psychicznego nie pozostaje w adekwatnym związku przyczynowym z bezprawną decyzją administracyjną.
  - **III CSK 136/10 (z dnia 17 lutego 2011 r.):** W wypadku związku złożonego, konieczne jest ustalenie, czy między poszczególnymi ogniwami łańcucha zdarzeń zachodzi powiązanie, które można potraktować jako normalne. Pozytywna odpowiedź na to pytanie uprawnia do uznania za normalny związku między przyczyną wyjściową, a jej skutkiem w postaci naruszenia dóbr poszkodowanego. Nie jest przy tym konieczne, aby dany skutek mieścił się w granicach przewidywania sprawcy w momencie zajścia zdarzenia stanowiącego przyczynę, gdyż chodzi o powiązanie natury obiektywnej, a nie subiektywnej.
  - **II PK 173/10 (z dnia 27 stycznia 2011 r.):** Brak przyczynowości powoduje, że nawet zakwalifikowanie określonego zachowania, jako bezprawnego i zawinionego oraz ustalenie faktu poniesienia szkody nie może prowadzić do uznania odpowiedzialności za szkodę.
  - **V CSK 408/09 (z dnia 18 czerwca 2010 r.):** Jeżeli zdarzenie, za które pozwany ponosi odpowiedzialność, stworzyło warunki powstania innych zdarzeń przy istnieniu kilku współprzyczyn szkody, wystarczające jest - gdy ściśle ich rozdzielenie nie jest możliwe - ustalenie z dużym stopniem prawdopodobieństwa, jaki był wpływ każdej z nich na powstanie szkody.

- **III CSK 229/09 (z dnia 7 maja 2010 r.):** Ogólnie rzecz ujmując, następstwo ma charakter normalny wtedy, gdy w danym układzie stosunków, w zwyczajnym biegu spraw określony skutek można uznać za zwykle następstwo danego zdarzenia; typowym jest skutek występujący w zwykłym porządku rzeczy, taki, który na podstawie zasad doświadczenia życiowego można uznać za charakterystyczny dla danej przyczyny, jako jej normalny rezultat.
- **II PK 132/09 (z dnia 7 stycznia 2010 r.):** Pracodawca może odpowiadać tylko za normalne następstwa działania lub zaniechania, które można przypisać jemu samemu, a nie osobom trzecim, za które nie odpowiada (kierownictwo supermarketu nie odpowiada za zachowanie klientów).
- **IV CSK 241/09 (z dnia 19 listopada 2009 r.):** Zasada adekwatności wyrażona w art. 361 § 1 k.c., choć wypowiedziana w odniesieniu do odpowiedzialnego za szkodę, ma zastosowanie także w stosunku do poszkodowanego. Przyczynieniem się poszkodowanego do powstania szkody w rozumieniu art. 362 k.c. jest takie jego zachowanie, które pozostaje w normalnym związku przyczynowym ze szkodą wyrządzoną przez inną osobę.
- **III CSK 130/08 (z dnia 6 listopada 2008 r.):** Jako czynnik osłabiający szansę uznania dwóch zdarzeń za pozostające w normalnym związku przyczynowym uznaje się dzielący je duży przedział czasu, ponieważ narastanie wraz z jego upływem przyczyn zewnętrznych, niezależnych, zamazuje relacje przyczynowo skutkowe a ich pomijanie łatwo prowadziłoby do nieograniczonego związku przyczynowego, obcego współczesnemu prawu. W sytuacjach granicznych rozstrzygające znaczenie przypada ze względu na niedookreśloność zwrotu "normalne następstwa" poczuciu prawnemu sędziego.
- **IV CSK 260/08 (z dnia 29 października 2008 r.):** Nie wyłącza normalności w rozumieniu tego przepisu okoliczność, że mimo identycznych warunków zdarzenia określone następstwo nie zawsze występuje ani też jego statystyczna rzadkość [... Nie jest normalnym następstwem działania Sądu, polegającego na niezgodnym z prawem wydaniu tytułu wykonawczego, prowadzenie egzekucji przez komornika po uchyleniu postanowienia o nadaniu klauzuli wykonalności.
- **II CK 503/04 (z dnia 11 marca 2005 r.):** Niedostatecznie bezpieczny stan urządzeń służących do zabawy dzieci mogłyby być oceniane jako przyczyna sprawcza ewentualnego wypadku prowadzącego do powstania szkody majątkowej i niemajątkowej poniesionej przez bawiące się osoby, gdyby korzystanie odbywało się zgodnie z podstawową funkcją tych urządzeń.
- **V CK 279/03 (z dnia 27 lutego 2004 r.):** Badając w aspekcie powyższych zasad związek przyczynowy pomiędzy zdarzeniem, jakim była ucieczka samochodem a zdarzeniem w postaci szkody powstałej w samochodzie policyjnym, którym ścigany był uciekający kierowca, należy stwierdzić, że związek taki istnieje nie tylko obiektywnie (obiektywna zależność między ucieczką i pościgiem), ale i "adekwatnie". Wprawdzie samochód uczestniczący w pościgu, a zatem rozwijający zwykle niebezpieczną prędkość nie zawsze musi spowodować kolizję powodującą szkodę, jednak skoro takie zdarzenie (skutek) jest następstwem ucieczki i koniecznego w takiej sytuacji pościgu, to dla przyjęcia adekwatnego związku przyczynowego między tymi zdarzeniami nie jest istotne - jak już podkreślono - aby skutek ten pojawiał się zawsze, nie musi więc być konieczny; wystarczy, że jest następstwem typowym. Trudno byłoby uznać za następstwo nietypowe wpadnięcie w poślizg samochodu uczestniczącego w pościgu, którego kierowca, aby pościg mógł być skuteczny, zmuszony jest z reguły do przekraczania zasad ruchu drogowego.
- **II UK 43/03 (z dnia 19 września 2003 r.):** Ustalenie związku przyczynowego następuje przez odwołanie się do pewnych modelowych relacji zachodzących między zdarzeniami i ich następstwem przyczynowo - skutkowym, opartych na doświadczeniu życiowym i prawach nauki. Skoro zatem zatrudnienie w warunkach narażenia na wystąpienie choroby zawodowej może (choć nie musi) wywołać tę chorobę, to - jeżeli ją wywołało - przyjęcie między nimi związku przyczynowego nie uchybia art. 361 § 1 k.c.
- **III CKN 473/01 (z dnia 11 września 2003 r.):** Przedmiotowy charakter przesłanki związku przyczynowego oznacza odnoszenie się jej do sfery stanów realnych, a zatem całkowitą jej odrębność od winy, odnoszącej się do sfery zjawisk psychicznych sprawcy szkody. [...]O tym czy określone zdarzenia pozostają w wymaganym przez art. 361 § 1 KC normalnym związku przyczynowym decydują takie okoliczności, jak: wiedza dostępna o tych zdarzeniach w chwili orzekania przez sąd i zobiektywizowane kryteria wynikające z doświadczenia życiowego oraz zdobyczy nauki. Za normalne następstwo danego zdarzenia uważa się taki skutek, który "zazwyczaj", "w zwykłym porządku rzeczy" jest konsekwencją tego zdarzenia, a zatem, jeżeli zdarzenie to "ogólnie sprzyja" jego wystąpieniu.
- **I CKN 6/01 (z dnia 11 lutego 2003 r.):** Utrata zdolności kredytowej nie jest szkodą w rozumieniu art. 361 § 1 k.c.

- **III CKN 578/00 (z dnia 9 lutego 2001 r.):** Między dokonaniem wpisu w rejestrze handlowym przedmiotu działalności gospodarczej przedsiębiorcy a szkodą poniesioną przez osobę fizyczną w wyniku zawarcia z tym przedsiębiorcą niekorzystnej umowy cywilnoprawnej, nie zachodzi adekwatny związek przyczynowy, o jakim mowa w art. 361 § 1 k.c.
- **III CKN 317/98 (z dnia 6 lipca 1999 r.):** Związek przyczynowy jako przesłanka roszczenia o odszkodowanie, w myśl art. 361 § 1 k.c. obejmuje zwykle i typowe następstwa działania, z którego szkoda wynikła. Takim skutkiem w razie nierzetelnego prowadzenia negocjacji jest strata środków poniesionych w związku z oczekiwaniem na ich zakończenie.
- **II CKN 965/98 (z dnia 16 czerwca 1999 r.):** W sprawach dotyczących zaniedbań lub błędów medycznych nie jest na ogół możliwe uzyskanie pewności (wyrażonej parametrycznie) co do istnienia związku przyczynowego. O istnieniu związku przyczynowego decydują następstwa typowe, ustalone z odpowiednim prawdopodobieństwem
- **IV CR 237/83 (z dnia 9 sierpnia 1983 r.):** Jeżeli szkoda polegająca na konieczności poniesienia wyższych kosztów remontu domu jest następstwem powszechnie znanego procesu wzrostu cen, to między tą szkodą a niewykonaniem remontu w umówionym wcześniej terminie istnieje normalny, w rozumieniu zasady przyczynowości adekwatnej (art. 361 § 1 k.c.), związek przyczynowy.
- **II CR 174/76 (z dnia 16 czerwca 1976 r.):** Szkoda spowodowana podwyższeniem cen materiałów budowlanych nie należy do normalnych następstw zwłoki w budowie domu (art. 361 § 1 k.c.).
- **II CR 6/75 (z dnia 12 marca 1975 r.):** Pozostawienie przez sprawcę wypadku drogowego człowieka, leżącego na skutek tego wypadku na drodze publicznej, bez udzielenia mu pomocy i bez zabezpieczenia go od potrącenia przez nadjeżdżające pojazdy, wiąże się tak dalece z niebezpieczeństwem jego śmierci, że nastąpienie jej mieści się w granicach zarówno możliwości, jak i powinności przewidywania takiego skutku przez sprawcę wypadku. Dlatego też w takich okolicznościach śmierć poszkodowanego jest zawsze normalnym następstwem działania sprawcy, chociażby nawet wynikała wskutek późniejszego zdarzenia, będącego dalszym następstwem pozostawienia ofiary wypadku na drodze.